

SLAVISTISCHE BEITRÄGE

Herausgegeben von
Peter Rehder

Beirat:

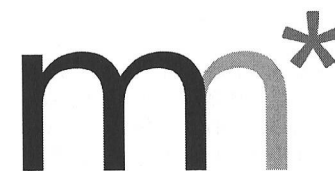
Tilman Berger · Walter Breu · Johanna Renate Döring-Smirnov
Walter Koschmal · Ulrich Schweier · Miloš Sedmidubský · Klaus Steinke

Band 486

2012

Verlag Otto Sagner
München – Berlin – Washington, D.C.

m*OST 2010

Oesterreichische StudierendenTagung für SlawistInnen
Austriacka Studencka Konferencja Slawistyczna
Rakouská studentská konference pro mladé slavisty
Студенческая конференция молодых славистов в Австрии

Herausgegeben von
Susanne Behensky

2012

Verlag Otto Sagner
München – Berlin – Washington, D.C.

Summary

The paper presents the relation between literature and film. The analysis of the novel "The Promised Land" written by Wł. Stanisław Reymont and its film adaptation made by Andrzej Wajda shows some similarities and differences between literature as a verbal art and film as an audiovisual art. First of all, general characteristics of the novel and the film are described. The analysis is focused on the three comparisons between literary author (writer) and film author (director), narration in the literary work and narration on the screen, and finally literary and movie image. The summary of the analysis shows how Wajda made a film adaptation, which is an independent work of art and not just a copy or translation of the novel.

Literatura

- HOFINGER, M. 1974. *Adaptacje filmowe utworów literackich: problemy teorii i interpretacji*. Wrocław.
 KOC, B. 1990. *O „Ziemi obiecanej” Reymonta*. Wrocław.
 LICHANŃSKI, S. 1984. *Władysław Stanisław Reymont*. Warszawa.
 NURCZYŃSKA-FIDELSKA, E. 1998. *Polska klasyka literacka według Andrzeja Wajdy*. Katowice.
 PLISIECKI, J. 2005. *Film i sztuki tradycyjne*. Lublin.
 POPIEL, M. 1996. Wstęp. In: *Ziemia obiecana, Wł. St. Reymont*. Wrocław.
 REYMONT, W. S. 2008. *Ziemia obiecana*. Łódź.
 WAJDA, A. 2000. *Kino i reszta świata*. Kraków.
 WERNER, A. 1999. *To jest kino*. Warszawa.

Film

- WAJDA A. (rež.). *Ziemia obiecana*. 2000. Nowa wersja.

MÝTUS O PÉRÁKOVI – OD PROTEKTORÁTNÍ MĚSTSKÉ LEGENDY K ČESKÉMU SUPERHRDINOVI

MACIEJ MĘTRAK, VARŠAVA

Městská legenda

Moderní folklór, zkoumaný od poměrně nedávné doby, reaguje na proměny, které v evropských společnostech začaly v druhé polovině 19. století. Urbanizace a průmyslová revoluce s sebou přinesly vznik anonymního městského prostředí, ve kterém se míchají lidé z různých společností a kultur, vytrženi ze svých kořenů a potřebující rekonstruovat tradiční hodnotové systémy na novém místě. Tehdy vzniklý folklór začal postupně nahrazovat tradiční lidovou kulturu. Nejzákladnější schémata uvažování naplňuje moderním obsahem. Tvoří syžety zdánlivě racionální a důvěryhodné, fakticky velmi blízké dávným pověstem o kouzlech, čertech a polednicích. Využívá hlavně motivů v kultuře stále přítomných (smrt, násilí a láska), ale také aktuálního dění. Obvykle se týká všeho nestandardního, nového a neznámého. Mezi základní žánry současného slovesného folklóru patří městská legenda, která je místo dřívější lidové démonologie prostředkem pro konkretizaci obav z nejistoty a neznáma. Vyprávění tohoto druhu jsou obvykle nepravdivá, avšak vždycky údajně skutečná, precizně lokalizovaná v místě a čase dost blízkém, aby se přímo týkala posluchače, ale natolik vzdáleném, že není možná snadná verifikace. Rovněž aktéra vyprávění od posluchače dělí obvykle ne víc než dva prostředníci, proto zůstává důvěryhodným, i když nepřístupným, *kamarádem kamaráda*¹. Stručná a uspokojivá definice městské legendy chybí, je ovšem možné mluvit o charakteristických požadavcích, které má tento žánr splňovat. Petr Janeček uvádí čtyři základní rysy, ze kterých by typická městská legenda měla obsahovat alespoň polovinu. Jsou to: vágní a neurčitý zdroj informací, zdůrazňování pravdivosti příběhu, morální poučení a výrazná pointa v závěru (JANEČEK 2007: 10). Na rozdíl od tradiční lidové kultury moderní folklór netvoří názorový systém, není to druh současné mytologie. Vzniká kvůli nedostatku důvěry v oficiální zdroje informací, a proto je sám rovněž vystaven nedůvěře a neúplné akceptaci. Proto je městská legenda jevem krátkodobým a variabilním. Vzniká náhle, kvůli aktuální potřebě, lze ji snadno modifikovat a rychle mizí, dostává se ovšem do společné paměti a může se vrátit, když k tomu nastane vhodná situace. Na rozdíl od populární kultury a historických dokumentů nemá jednoho autora. Může být proto důležitým zdrojem informací o společnosti (CZUBALA 1985: 11). Odráží nevědomá schémata kolektivního myšlení, kterým se jednotlivci mohou vyhnout, ale která nicméně ovlivňují společenství jako celek.

Čas války, znamenající návrat k prvotním instinktům, způsobuje vznik obsáhlého legendária, které v době míru může vypadat směšně. Čím více je společenství vyspělé,

¹ Označován často anglickou zkratkou FOAF (*friend of a friend*).

tím více návrat magického myšlení v momentech krize kontrastuje s racionálním světovým názorem. Nejznámějším důsledkem společenské nálady v Protektorátu Čechy a Morava je syžet městských legend o Pérákovi. Vyprávění o této fantastické postavě, tajemném muži se svítícíma červenýma očima skákajícím díky speciálním botám po střechách činžáků, jsou zastoupená jak v osobních vzpomínkách z doby války, tak v pozdější populární kultuře. Ve srovnání s podobnými pověstmi z jiných zemí je mýtus o Pérákovi zajímavý tím, že vznikl a šířil se navzdory přísné protektorátní cenzuře bez podpory medií. Je proto zajímavým příkladem dočasného návratu Čechů k formám orální narativy.

Pověst o Pérákovi patří do dvou skupin funkčních a tematických. Zaprvé do typických fám času války plnicích funkcí šeptané propagandy. Zadruhé do pověstí o fantastických postavách, které většina specialistů na městské legendy nazývá *zahádnými útočníky* (*phantom attackers*). První skupina ukazuje využití fámy pro zesměšňování nepřítele a zlepšení psychické kondice společenství. V Protektorátu Čechy a Morava patří mezi vyprávění z této kategorie, šířená *Agenturou JPP* (*Jedna paní povídala*), mimo jiné ta, která se týká kletby Svatováclavské koruny, a mnohé fámy související s fyzickou exterminací Čechů (JANEČEK 2007: 154–155). Mezi fámami tohoto druhu můžeme najít takové, které slouží dehumanizaci protivníka, jenž je zobrazován jako barbar. Ty varují před nepřítelem a potvrzují, že vedený boj je správný. S nimi kontrastují anekdoty, které zesměšňují nepřítele a posilují víru v rychlé vítězství nad tupými a naivními odpůrci. Rovněž falešné informace z fronty mohou mít v době přísné cenzury a nedůvěry v okupační média obrovský význam pro duševní stav obyvatel. Určení přesné hranice mezi institucionální propagandou a na ničem nezávislou šeptandou není snadné. Propagandistické městské pověsti obvykle vznikají pod vlivem záměrně šířených fám, ale postupně začínají žít vlastním životem. Jejich spontánní vývoj pozorujeme od 1. světové války. Větší mobilita informací a vzrůstající účast civilistů v následujících konfliktech zvětšily snadnost bezmyšlenkovité víry ve veškeré fámy. První světová válka, v níž byla poprvé využita ve velkém rozsahu nejnovější technika a věda, ovlivnila také částečnou racionalizaci pověr. Kvůli tomu český nadpřirozený hrdina přestává být duchem či démonem, nýbrž se stává jakýmsi technickým strašidlem, člověkem z masa a kostí, ač vybaveným zvláštními schopnostmi. Pérák patří také ke druhé kategorii městských legend. V nejtěžších chvílích krize se pocit nejistoty a strachu občas doslova materializují v postavách *záhadných útočníků*. Tento druh pověstí umožňuje hledat kořeny postavy Péráka v české kultuře. Pérák se v nich hodně podobá jině o skoro 100 let starší postavě. *Spring-heeled Jack*, který začínaje rokem 1837 skoro 70 let terorizoval britská města a vesnice, mohl podle Petra Janečka položit základy české pověsti. Vyprávění o něm popisovala démonickou postavu oblečenou do podivného kostýmu, pohybující se nadlidskými skoky. Byl nejenom tématem fám, ale také bulvárních novin, šestákových románů, a dokonce divadelních her. Proto mohla podle Janečka vyprávění o Pérákovi vzniknout buď spontánně jako česká ozvěna jeho popularity, nebo byly fámy za války vytvořeny přímo britskou propagandou či českými emigranty, aby dezinformovaly Němce. Podobné postavy jsou známé i z folklóru jiných států: např. v Rusku, v revolučním Petrohradě řádila banda *Poprigunčiků* – lupičů převlečených za duchy, předpádávající samotné oběti na pružinách připevněných k botám. Ve východním Německu byly krátce po 2. světové válce popisovány podobné postavy zvané *Hippenmännchen*. Také v Spojených státech a Velké Británii jsou známá podobná skákající strašidla i z poválečné doby, i když jsou obvykle spojována s létajícími talíři a mimozemšťany, kteří se vznikem studené války ovládli lidskou imaginaci.

Pérák historický

Počátky mýtu o Pérákovi na českém území nejsou dobře známy. Podle folkloristy Miloše Pulce je možné najít Pérákovy stopy už na začátku 20. století, ale je těžké rozhodnout, jestli opravdu souvisejí s pozdější rozsáhlou sbírkou pověstí. První zmínky souvisely se špatnou pověstí katolické církve po pádu habsburské vlády, se kterou byl katolicismus spojován. Vyprávěly o kostelnících a farářích, kteří se snažili vyvolat mezi dělníky pověřivý strach vedoucí k návratu do lůna církve. Využívali při tom různé triky – převlékali se do kostýmů strašidel nebo promítali dělníkům vracejícím se z noční směny obrazy přízračných skákajících d'áblů. Jejich provokace nebyly úspěšné, jelikož stateční proletáři viníky demaskovali a ti pak už neměli chuť na další intriky. Takové fámy byly známé v průmyslových severozápadních oblastech Čech také v třicátých letech, ale není snadné říct, jestli byly natolik populární, aby ovlivnily vznik pozdější Pérákovy podoby.

Za opravdový začátek legendy v její plné formě je považován rok 1942 nebo 1943. Válka trvala už dlouho a situace na východní frontě se pro Němce stávala nepříznivou. Narůstalo nebezpečí bombardování průmyslových oblastí Česka spojeneckým letectvem, lidé unavovali všeobecné napětí, policejní sledování a protiletectvé zateknění. Taková situace krmila obraznost, která naplňovala temné ulice liduprázdných měst tajemnými a strašidelnými postavami. V prvních fámách se Pérák objevoval v místech vzdálených a považovaných za nebezpečná – v továrních čtvrtích, parcích a hřbitovech. Ve své nejstarší podobě byl bytostí tajemnou a neurčitou. Povídání o něm byla obvykle krátká a vágní, nechávala svobodu interpretace. Měl být geniálním vynálezcem či cirkusákem, ale také šilencem, který uprchl z Bohnic, vrahem, sexuálním deviantem, nebo zlodějem. Mýtus se rozvíjel, jak zesiloval pocit blížícího se konce války. Pérák se stává častěji kladným hrdinou, anglickým nebo českým agentem, parašutistou a odbojářem. Začíná škodit Němcům, krade dokumenty, poškozují výzbroj a předpádá vojenské hlídky. Zvětšují se také jeho zvláštní schopnosti: přeskakují už nejenom ploty a auta, ale i vyšehradské hradby, Václavské náměstí, a dokonce – jako mýtický Horymír – vltavské údolí. Byl potkáván ve všech větších městech Protektorátu, kromě severozápadních Čech, kde legenda nezískala popularitu. Na venkov Pérákov mýtus pronikl později a byl obvykle považován za něco cizího, městského. Selský Pérák býval ale více materiální než jeho městské ekvivalenty. Občas známý pod jménem Franta, žil v lese s partyzány nebo byl jejich spojkou. Strašil obvykle ve stejném lese, ve kterém se ukrývali méně fantastní bojovníci. Vymyšlený nadpřirozený odbojář odstrašoval okolní obyvatel a chránil partyzány před dekonspirací.

Protože dosah pověstí byl velký a fámy se šířily pouze formou přímých kontaktů, je jasné, že vznikly různé, občas protikladné varianty. V samotné Praze se vyprávění lišila podle jednotlivých městských čtvrtí. Ty syžety, ve kterých je Pérák agresivní, děsí lidi, utočí na ně a díky svým schopnostem vykrádá zavřené byty nebo dokonce vraždí, jsou příklady pověstí varujících. Využívají fantastní nebezpečí, aby chránily před reálným ohrožením válečné každodennosti. Bojící se Péráka lidé nevycházeli na ulice, díky čemuž mohli např. uniknout zatčení. Fantastní Pérák umožňoval aspoň na chvíli zapomenout na skutečné nebezpečí. Druhá mnohem populárnější skupina vyprávění zobrazuje Péráka jako postavu tajemnou, ale hodnou a dobrosrdečnou. Jsou to typické hospodské historky předávané nad půllitrem piva. Ty umožňovaly zvládnutí stresu a nabízely pobavení. V Nuslích v Samové ulici měl např. vyskočit na balkón ve 3. poschodí jenom proto, aby si čichl ke květině bezu. Kdesi jinde měl oknem vskočit do bytu, ve kterém plakalo miminko, aby je uklidnil ukolébavkou, a bleskurychle zmizet,

když ho uviděla matka dítěte. S humoristickým aspektem souvisí i jediný materiální důkaz Pérákovy existence: nápisy na zdech podepisované jeho jménem (JANEČEK 2007: 138–139).

Pérák však nebyl ojedinělým příkladem strašidla řádícího v ulicích zatemnělých českých a slovenských měst. Slovenskou, přesněji bratislavskou, variantou legendy je Fosforák (*ibid.*: 145). Na rozdíl od Péráka byl Fosforák postavou čistě negativní. Děsil, přepadal a okrádal hlavně ženy. Pod černým pláštěm skrýval kostým, který ukazoval svým obětem. Na černém trikotu měl lidskou kostru namalovanou fosforeskující barvou. S negativním aspektem Pérákových aktivit souvisejí také postavy Žiletkáře, Břítváka či Podřezávače. Jak napovídají jména, jednalo se o útočníky terorizující své oběti ostrými předměty, občas připevněnými k zvláštním botám nebo rukavicím. Nejméně známé a nejhůře zdokumentované jsou fámy o Kanálníkovi, který vtaňoval chodce do pražských kanálů, a o kníračovi *Kohlenklauvi* („zloději uhlí“), inspirovaném plakáty německé propagandy, který unášel děti do svého pytle.

Po válce, když se situace začala pomalu vracet k normalitě, popularita senzačních fám velmi rychle klesla. S návratem důvěry v oficiální zdroje informací ztratila šeptanda svůj smysl. Mýtus o Pérákově dozníval ještě jistou dobu v nové politické realitě, využit k účelům komunistické propagandy. Pérák, stále jako západní agent, se stal nyní nepřítelem lidové vlády nebo Němcem z nacistického odboje *Werwolf*. Rychlé využití pověsti v populární kultuře zastavilo vývoj legendy a zachránilo Péráka před přílišnou ideologizací. Jednotlivé, občas protikladné motivy byly podřízeny jedné hlavní myšlence. Pérák se stal hrdinou bojujícím s okupantem a našel své současné místo v českém legendáriu.

Pérák v poválečné kultuře

Pověst o *Pérovém muži*, dosud známá jenom z ústního vyprávění, byla poprvé zapsána Janem Weissem už v roce 1943, ale prvním příkladem vědomé modifikace legendy a jejího podřízení záměrem autora je krátkometrážní kreslený film „*Pérák a SS*“ ze studia Bratří v triku z roku 1946. Představuje Péráka jako chytrého kominika, slovy Tomáše Pospiszyla „nehrdinského hrdinu“ (POSPISZYL 2009: 45), který vybaven péry z gauče provokuje českého udavače a tupé esesáky, dokud se nezlikvidují sami. O dva roky později kvazi-komiks „*Pérákovy další osudy*“ Vladimíra Dvořáka zdánlivě pokračuje v ději zobrazeném ve filmu, ale využívá styl Trnkovy animace pro šíření komunistické propagandy. Pérákova podoba bude ještě několikrát využita různými, občas protichůdnými ideologiemi – v roce 1968 se objeví jako *kontrarevolucioně Pérák* bojující se sovětskými okupanty, v letech 1989 až 2000 vystupuje v amatérských komiksech Ondřeje Neffa, zesměšňujících nejprve život v normalizačním režimu, pak mladý středoevropský kapitalismus. Politicky a společensky angažovaná díla jsou jen první možností využití městské pověsti v popkultuře. Druhý způsob umožnily právě změny vyvolané sametovou revolucí, kdy autoři pracují s motivy charakteristickými pro západní populární kulturu, jejichž znalost v normalizačním Československu byla okrajová. Teprve dvě nejnovější adaptace mýtu o Pérákově využívají tuto postavu k vytvoření prvního a dosud jediného českého supermana. Jak román „*Pérák*“ Petra Stančíka z roku 2008, tak komiks „*Projekt Pérák*“ autorské dvojice Morten a Monge vznikající od roku 2002 tvoří z legendy podle slov recenzentů „magickorealisticke guláš“ (JANDOUREK 2008) – směs faktů, alternativních dějin a mystiky. Obě adaptace si přitom počínají odlišně. Stančíkův román, vzniklý na základě nenatočeného filmového

scénáře, balancuje na tenké hranici mezi postmoderní zábavou a kýchavitou autoparodií. Autor zasypává čtenáře spoustou nápadů, ty pak nechá nezpracované a kusé. Naproti tomu se snaží třicetistránková úvodní kapitola komiksu vydaná v roce 2009 navodit tajemnou a ponurou atmosféru. Nevysvětluje původ hrdiny, který vybaven fantastickým skafandrem bojuje s esesáky v hale pražského Hlavního nádraží. Jedná se o dosud jediné pokusy udělat z Péráka archetypální postavu superhrdiny, i když samotný materiál díky svým neobvyklým, folklorním kořenům k tomu nabízí hodně možností.

Závěr

Historická vyprávění o Pérákově plnila rozmanité funkce – mezi dospělými byl Pérák častěji tématem anekdot, mezi mládeží a dětmi byl považován za skutečnou osobu. Vyprávění, ve kterých byl zobrazován jako agresivní a nebezpečný, plnila funkci katarzní a obrannou. Fantaskní a hrůzostrašná vyprávění umožňovala odvrátit pozornost od skutečného ohrožení. Na druhé straně plnily podle psychoanalytické terminologie pověsti o hrdinském Pérákově bojujícím s okupanty funkci kompenzační. Vlastní sny a přání, k jejichž realizaci neměli lidé dostatek odvahy, si projektovali do vymyšleného hrdiny. Potřeba odporu proti Němcům byla realizována alespoň vyprávěním o statečném odbojářovi sabotujícím válečnou mašinérii nacistů. Pověsti převáděly pasivní postoj většiny Čechů do polohy heroické taktiky, zdůrazňovaly výhody schopnosti vyhnout se nebezpečí a včas utéci. Popisující marné pokusy vojáků a četníků o zatčení *Pérového muže*, zesměšňovaly nepřítele nepřímo, jinak než zakázané politické vtipy. Plně využívaly potenciál anekdoty a žertu. „Vtip je útok i obrana“, píše v eseji „*K přívodopisu anekdoty*“ Karel Čapek, „je to projev převahy i zbraň slabšího, ale vedle toho má tisíc jiných původů a účelů, z nichž jeden bývá fantastická a odpoutaná bezúčelnost“ (ČAPEK 1971: 51). Vyjdeme-li z Čapkovy myšlenky, pak se i ty nejdůkladnější pokusy o popsání a analýzu společenské úlohy městské legendy vztahují jen k části funkcí, které tento druh vyprávění může potenciálně plnit.

Summary

World War II, the greatest military conflict in human history, had an impact on nearly all aspects of culture, including folklore. The best known expression of social mood in German-occupied Czechoslovakia was a vast collection of urban legends concerning Pérák (“the Springer”). Stories about this fantastic being, a mysterious man jumping from rooftops on springheeled boots, are present both in personal memories of wartime and later popular culture. The legend of Pérák is particularly interesting, since it has emerged and spread in times of harsh censorship and has gained popularity without any help from the media, becoming an example of a traditional oral narrative existing in modern society. Like every contemporary legend, it is flexible and can play different roles depending on the circumstances. Based on the theoretical background provided by prof. Dionizusz Czubala, the author describes the development and various aspects of this modern myth, as well as the changes it went through in post-war fiction (cartoon, comic and novel). The study of Pérák's evolution from the protagonist of urban legends to the only Czech superhero provides the opportunity to draw conclusions concerning the social purposes of rumour, anecdote and whispered propaganda.

Literatura

- ASTON (NEFF, O.) 2001. *Perak contra Globeman*. <http://www.hyena.cz/perak/> (27.02.2011).
- CZUBALA, D. 1985. *Opowieści z życia. Z badań nad folklorem współczesnym*. Katowice.
- CZUBALA, D. 2005. *Wokół legendy miejskiej*. Bielsko-Biała.
- ČAPEK, K. 1971. *Marsyas čili na okraj literatury /1919–1931/*. Praha.
- DASH, M. 1996. Spring-Heeled Jack. In: Moore, S. (ed.). *Fortean Studies* 3, 7–125.
- JANDOUREK, J. 2008. *Jak protektorátní superman bojoval s obrněnou tramvají*. <http://aktualne.centrum.cz/kultura/umeni/clanek.phtml?id=605540> (27.02.2011).
- JANEČEK, P. 2007. *Černá sanitka Druhá žeň. Pérák, ukradená ledvina a jiné pověsti*. Praha.
- JANEČEK, P. 2008. Skokem z Baby do Bohnic aneb Mýtus o Pérákově. Jak kolektivní imaginace vytváří různé podoby městských fantomů. *Host* 8, 33–37.
- HZA (BAŽANT, J.), MONGE, MORTEN (KREJZEK, P.). 2009. Projekt Pérák. *KOMIKSFEST! REVUE* 3, 12–42.
- POSPISZYL, T. 2009. Pérák existoval. *KOMIKSFEST! REVUE* 3, 45–47.
- STANČÍK, P. 2008. *Pérák*. Brno.

НАТАЛЬЯ ГОРБАНЕВСКАЯ – ГЕРОЙ НАШЕГО ВРЕМЕНИ

АННА ЯВДОСЮК, ЛЮБЛИН

«Не стоит город без святого, селение без праведника.»
Русская пословица

Обсуждая проблему современной России или России в будущем, так как это видит Наталья Горбаневская, необходимо вернуться к прошлому. В 2004 году на страницах *Новой Польши*¹, публицистка писала:

«Пусть не говорят мне, что **исторической, национальной вины** не существует, а существует лишь ответственность каждого за то, что он сделал или не сделал. Я отвечу, что никто не может возлагать историческую вину на отдельного человека, но если уж отдельный человек ее испытывает, сам берет ее на себя, то это его эмоции и его право. Мое право. Потому-то я написала уже в 70-е: «Это я не спасла ни Варшаву тогда и ни Прагу потом». Варшаву – в 44-м, Прагу – в 68-м. (...) Ни в 1939-м, ни в 1940-м (год катынских расстрелов), ни в 1944-м я, конечно, не могла нести ответственность за совершённое руками «партии и правительства», но чувство вины – не предмет судебного рассмотрения, оно не просит вещественных доказательств, оно возникает (или не возникает).» (ГОРБАНЕВСКАЯ 2004)

Несомненно вся деятельность Натальи Горбаневской в защиту человеческих прав, характеризуется высокой моральной позицией и самоотверженностью. Выходя в 1968 году на Красную площадь, чтобы продемонстрировать сопротивление против вторжения войск Варшавского договора в Чехословакию, Горбаневская спасла фундаментальные, неотъемлемые человеческие ценности: правду и честь своего народа. Преодолевая собственный страх и всеобъемлющую ложь коммунистической системы, диссидентка сохранила собственную, внутреннюю красоту, моральную красоту человека честного и свободного. Согласно завету Фёдора Достоевского, что без покаяния нет спасения, Наталья Евгеньевна принимает ответственность за народ, за его совесть и будущее. Идея ответственности Горбаневская остаётся верна всю жизнь и в области правозащитной деятельности, и в поэзии, на что указывает Цимборска-Лебода: «И следующий раз – как будто поднимая мысль Достоевского, Левинаса – поэтесса напоминает об ответственности человека, о совести, стыде, о «собственной» и чужой «вине»²» (СЫМБОРСКА-ЛЕВОДА 2008: 17). Расплата с прошлым есть залог возрождения общества,

¹ *Новая Польша* – польский ежемесячник на русском языке, создан по идее Ежи Гедройца, направлен к русской интеллигенции. Главный редактор Ежи Помяновски. www.nowpol.ru

² Все польские цитаты в переводе моём [А. Я.].